

1) **KNJIŽEVNIK.**

2) **ČASOPIS**

ZA

JEZIK I POVIEST HRVATSKU I SRBSKU,

PRIRODNE ZNANOSTI.

UREDJUJU I IZDAJU

(PODPOROM MATICE ILIRSKE)

3) **DR. FR. RAČKI, V. JAGIĆ, J. TORBAR.** c)

GODINA PRVA.

2.4183

U ZAGREBU.

KNJIGOTISKARNA DRAGUTINA ALBRECHTA.

1864.

Iz prošlosti Hrvatskoga jezika.

I. Ime i obseg. Predpostavljajući historičku istinu, uz koju danas pristaju svi glasoviti muževi našega i inieh naroda, da je jezik hrvatski i srbski bio od vieka jedan te isti, ali da je razlika nabožnoga i državnoga života tečajem viekova razvrgla uda istoga tiela i brata bratu otudjila bila — naslikat ću najprije tamnu sliku narodopisne zamršenosti o nazivu.

Historija priznaje samo dva narodna imena¹⁾: hrvatsko i srbsko, što bijahu iz prva jamačno jedina i u ustiju svega naroda, dok na skoro razlika državna nobičaji imena zemljopisna: Dalmaciju, Dubrovnik, Bosnu i Slavoniju, a tudji i domaći sviet „pismeni“ uvede nazive: slovinski i ilirički. Ipak je nekoliko viekova trebalo, dok se uzakoni onolika pometnja, kolika cvatijaše u prošlom i početkom našega stoljeća. Prije tri — do četiri vieka bijaše jošter u samom Dubrovniku, premda od ostale Dalmacije i političke Hrvatske sasvim odruženom, poznato ime narodno hrvatsko, uz koje zavlada po tudjem t. j. talijanskom primjeru ono drugo „učeno“: slovinsko (na latinskom prievodu: lingua illyrica)²⁾, a upravo naopako bijaše u hrvatskom provincijalu istodobno jošter živo ime narodopisno „slovensko“, uz razvijajuće se ime državno „hrvatsko“.

U tolikoj razlikosti državnoj pomože sljedbenikom iztočne crkve vjera; ali nepomože sljedbenikom zapada. Srbska patrijaršija u Peći (Ipek) i nezavisna o Byzantu crkva „srbska“ sačuva se uvijek u uspomeni naroda kao najveća svetinja, te pokle je već davna propala bila državna i vjerozakonska samostalnost srbska, jošter se je svaki sljedbenik opominjao, da ima crkva „slavenosrbska“; na to bi ga opominjala, još i živo osjećana razlika od muhamedanstva, a ne manje i od „latinstva“, od kojega bijaše odijeljen golemom razlikom ne bitnosti već puke forme t. j. svoga crkvenoga jezika „slavenosrbskoga“. Pravo je, što se nesretni narod toga čvrsto držao; tà to mu bijaše najsigurniji štit i zaklon od islama i od tudjih navala na narodnost.

Kada je ovako jedno ime „srbsko“ i preko svojih granica postalo posvećenim nazivom nabožnim za „narod pravoslavni“, medjutim su katolički Hrvati, dok njihove duševne vodje snivahu o velikom slovinstvu ili ilirstvu, za ono se hvatali i onoga pridržavali, što bijaše bliže očima i ušima, a to su izrazi političko-geografički, dakle: dubrovački, dalmatinski, bosanski, slavonski, i t. d.,³⁾ dapače žalostna je istina, da se po svjedočanstvu Hilferdin-

¹⁾ Što nisu već sadržani u obćenom imenu slovjenском, pomiešanom često s gotskim, a to je obični naziv iz netiju tudjinaca, osobito franačkih ljetopisaca, inače spominju najstarije viesti uvijek samo ova dva imena: Χρῶατοι (Croati), kojega imena razne oblike izbraja Šaf. Starož. II. V. 34. 4., Σέρβλοι (Serbli) i opet s raznimi oblici Šaf. I. II. 9. 5.

²⁾ Mikalja prevadja naslov svoga rječnika „Blago jezika slovinskoga“ na lat. „Thesaurus linguae illyricae“.

³⁾ Množinu takovih izraza nabraja Šaf. Narodopis 58, Jihosl. 27.

Da nebi tkogod ovih rieči krivo razumio, napominjem naročito, da se nije iz Bosne nov jezik niti novo narječje izvodilo, već samo ljepota i pravilnost pojedinih izraza, bilo u slovničkom bilo u rječničkom obziru; a inače niti nebijaše nikakvih razlika. To nam mogu ovdje slučajno posvjedočiti dva vrlo svjedoka i istodobnika bosanska, Divković, iz Jelašak' i Bandulavić Škopljanin: njihov jezik, pun doista krasote i pravilnosti, a od izraza sve samo čisto zlato, sačuva jošter nekoliko starina, koje su bliže obično tako zvanj čakavštini, nego li štokavštini, kano ti je pravilnost sklonidbena (s istim kratkim kadšto genitivom), nespajanje *f*-a s *t*, gdje jih u starosl. rastavljao * (n. p. r a d o s t j u) itd.; ali i napose između obojice opaža se ta razlika, da je u Bandulavića, koji je dalje prema zapadu (iz Skoplja) više starine, nego li u Divkovića, koji je više prema iztoku iz kladanjske nahije.

Kad su dakle dva najslavnija dubrovačka pjesnika iz susjedne Bosne pravilnije izraze i oblike jezika pouzajmila, učiniše pri potpunj svijesti, da se tiem pomaže i pjesmotvorom, što bi bili savršeni, i čitateljem, što bi se naužili većih slasti i ugodnosti; znadjahu pako dobro, da crpe iz svojine, kano što i s protivne strane n. pr. fratar Margitić (Jajčanin) neosjeća nikakvih većih razlika, nego što u predgovoru k „ispoviedi“ pripovieda, da se naš jezik na mnogih mjestih pomiešao s tudjimi „kako u Bosni s jezikom turskim, okraj mora s italijanskim. I kada mi u Bosni govorimo, mnoge turske rieči mećemo i miešamo, tako u Dalmaciji i u Dubrovniku mnoge rieči meću italijanski“. To isto potvrđuje i ona već na str. 13. Knjiž. navedena bilješka, što veli, da „čisti dubrovački jezik jes isto, što uredjeni bosanski, medju Slovinciem najplemenitiji“.

Mudro se dakle poslužise naši dubrovački pjesnici danom prilikom, da usavrše svoj posao, a jednakim pravom traže to isto i za nevezani govor ili prozu druga dva za hrvatski jezik prezasluzna muža istoga vremena: B. Kašić i I. Mikalja. Ja ću o Kašićevj slovnici i Mikaljinom slovniku drugom približom obširnije govoriti; ovdje navadjam samo njihovo složno i zajedničko osvjedocenje, a) da je bosanski izgovor najljepši, najpravilniji i najplemenitiji, b) da bi ga valjalo obćenito prigrliti za jezik književni. Prevažne rieči, koje se o tom čitaju u Kašićevu ritualu¹⁾ glase ovako: Velekrat sam razmišljao i razgovarajući se s drugimi iziskovao, kojim bismo načinom najboljim i najugodnijim mogli upisati i izgovoriti naša besidenja slovinska, nemogosmo nikakova posebita naći, s kojim bi se moglo ne samo svim rusagom, paček ni jednomu samo ugoditi gradu. Jere svaki človik svoga grada govor i besidenje hvali: Hrvat, Dalmatin, Bošnjak, Dubrovčanin, Srblijin. Što ćemo dakle reći i odlučiti? Razborito i razložito scienim ja zaisto i mniem, da oni pisalac, koji hoće što god upisati naški, ima nastojati, koliko najbolje može, onim govorom upisati, koga on višt u mnozih pozna, da je najopćeniji i koga može svak lašnje razumiti i s koristju pročtiti, neka kakogodir mnozima ugodi. Ovim dakle načinom odlučih ja pismo ovega rituala ili običajnika istomačiti naški, bivši ja govorio i općio s ljudmi od razlicih rusaga slovinskih, hodeći po svitu: i ja sam njih ovaka govorenja razumio i oni su moja: kršćani, rašiani (rišćani?), srbliji, poluvirci i turci. Jur dakle, ako ja bosanski upišem ove rieči: poslao sam, učio sam, rekao sam, ili take ine, nebranim zato Dalmatinu našemu, da on neobrati na svoj način ove iste rieči i inake, ter reče: poslao sam, učio sam, rekao sam; ni manje Dubrovčaninu, da nereče: poslao sam, rekao sam; ali gdi ja upišem, što ili šta, nebranim Dalmatinu, da on reče ča: ter tako u inih riečih, koje nebudu upisane nači-

¹⁾ Ritual rimski, istomacen slovinski po Bartholomeu Kascichiu popu bogoslovču od družbae Yesusovae penitenciru apostolskom. U Rimu 1640.

